

Gromadzenie towarów w celach spekulacyjnych

Praktyka wykrywania i ścigania przestępczości spekulacyjnej odnotowuje wiele sytuacji, w których powstaje wątpliwość co do kwalifikacji prawnej określonych form szybkiego bogacenia się kosztem konsumenta, a więc bezpośredniego odbiorcy towaru. Często wątpliwości te wynikają z niejasnego opisu czynu w ustawie karnej, co nasuwa trudności natury interpretacyjnej; dotyczy to tych przepisów, w których ustawodawca posługuje się pojęciami nieostrymi czy wieloznacznymi. Ostateczna interpretacja należy wtedy co prawda do organu rozstrzygającego — a więc do sądu — ale także i organy ścigania (Milicja Obywatelska, prokuratury) muszą dysponować pełną informacją co do zakresu normy kodeksu karnego. Bez takich informacji sprowadzających się przede wszystkim do ustalenia, które czyny spekulacyjne są zakazane przez ustawę karną, a które pozostają poza zasięgiem działania sankcji karnych — organy ścigania funkcjonowałyby niejako po omacku; podejmowane byłyby czasochłonne i kosztowne zadania, w wyniku których okazywałoby się, że tylko niektóre z wykrytych i zabezpieczonych od strony dowodowej działań spekulacyjnych podlegają rozpatrzeniu jako czyny karalne.

Tego typu wątpliwości interpretacyjne nasuwa w praktyce przepis art. 222 kk zakazujący pod groźbą kary pozbawienia wolności do lat 3 gromadzenia towarów dla celów spekulacyjnych. Przypomnijmy — dla jasnego obrazu sytuacji — że przepis art. 222 kk wymaga — dla przyjęcia odpowiedzialności karnej — by towar gromadzony był w ilościach niewspółmiernych do potrzeb własnych sprawcy jako konsumenta.

Czyn opisany w art. 222 kk dotyczy więc „(...) ścigania spekulacji w stadium początkowym, jakim jest gromadzenie towarów dla celów spekulacyjnych”¹; stanowi on, moim zdaniem, *sui generis* czynność przygotowawczą karalną na mocy przepisu ustawy. Chodzi tutaj o przygotowanie do późniejszej odsprzedaży towarów z zyskiem. Przygotowanie to polega według art. 222 kk na gromadzeniu towarów, tj. na skupywaniu ich w większych ilościach i na ich przechowywaniu przez pewien okres;

¹ I. Andrejew, W. Świda, W. Wolter: Kodeks karny z komentarzem. Warszawa 1973, s. 701.

na element przechowywania zwracał uwagę Sąd Najwyższy². Obojętne jest natomiast — zdaniem Sądu Najwyższego — źródło pochodzenia gromadzonych przez sprawcę czynu z art. 222 kk towarów³; mogą być one nabyte bądź na tzw. czarnym rynku bądź w wolnej sprzedaży (np. w sklepach gospodarki uspołecznionej). Ta ostatnia teza Sądu Najwyższego może budzić pewne wątpliwości co do trafności, skoro wykupywanie towarów na tzw. czarnym rynku (z reguły już po cenach zawyżonych) charakteryzuje się znacznie mniejszą zawartością społecznego niebezpieczeństwa aniżeli wykup towarów będących w wolnej sprzedaży. W pierwszej sytuacji wykupujący towary na tzw. czarnym rynku zbliża się do pozycji konsumenta, a więc bezpośredniego odbiorcy towaru sprzedawanego przez spekulantów; co prawda ma on zamiar (na co wskazuje przechowywanie nabytego towaru) towar ten później odsprzedawać, ale nie zakłóca funkcjonowania rynku. Inaczej sprawa wygląda w przypadku osoby wykupującej towary w jednostkach handlu detalicznego — taka działalność zakłóca funkcjonowanie rynku poprzez zwiększenie różnicy pomiędzy podażą a popytem na wykupywany towar. Jeszcze większe wątpliwości budzi ocena społecznego niebezpieczeństwa czynu polegającego na wykupywaniu towarów w dużych ilościach w sklepach Pewex za tzw. waluty wymienne oraz za bony towarowe banku PKO SA; sprawca przekazuje wówczas m. in. Skarbowi Państwa środki dewizowe, a sprzedaż jak największej ilości towarów w zamian za waluty obce z drugiego obszaru płatniczego jest wszak podstawowym celem działalności przedsiębiorstwa PEWEX. Warto nadmienić, iż zakup większej ilości towarów a następnie ich przechowywanie może mieć na celu nie późniejszą odsprzedaż z zyskiem, ale jedynie lokatę posiadanych środków pieniężnych (tezauryzację). Praktyka wskazuje na spore trudności w identyfikacji celów, jakie przyświecają danej osobie skupującej towary w ilościach oczywiście niewspółmiernych do potrzeb własnych jako konsumenta. Interpretację w kierunku przyjęcia po stronie sprawcy zamiaru późniejszej sprzedaży towaru z zyskiem utrudnia ustawowy zakaz analogii na niekorzyść tego sprawcy (wynikający zarówno z zasady *nullum crimen sine lege* — art. 1 kk — jak i z normy procesowej zakazującej rozstrzygania na niekorzyść oskarżonego wątpliwości, które nie dają się usunąć — art. 3 § 3 kpk). Od strony dowodowej stwierdzenie, że sprawca nabył towary w dużych — oczywiście niewspółmiernych do potrzeb — ilościach i je przechowywuje, nie wystarcza dla przyjęcia zamiaru zbycia tych towarów w przyszłości z zyskiem; okolicznością umożliwiającą kwalifikację czynu z art. 222 kk jest w praktyce przede wszystkim:

- charakter źródła utrzymania i dochodów umożliwiających zakup znacznych ilości towarów; w tym zakresie za przyjęciem kwalifikacji z art. 222 kk przemawiać będzie dochód sprawcy z dotychczasowej działalności o charakterze spekulacyjnym,
- tryb życia sprawcy (zatrudnienie, opinia środowiska); na niekorzyść sprawcy przemawiać będzie oczywiście niepodejmowanie — mimo braku przeciwwskazań zdrowotnych — stałej pracy zarobkowej, czer-

² Por. „Nowe Prawo” 1962, nr 1, s. 139.

³ Por. OSNPG 1959, nr 2, s. 13; I. Andrejew: op. cit., s. 701.

panie zysków z działalności nielegalnej bądź wręcz pasożytniczy tryb życia;

- dotychczasowa karalność sprawcy (zarówno sądowa jak i karno-administracyjna); szczególne znaczenie ma w danej sprawie stwierdzenie uprzedniej karalności sprawcy za przestępstwa i wykroczenia o charakterze spekulacyjnym;
- opinia środowiskowa o sprawcy i jego najbliższej rodzinie — zarówno w miejscu zamieszkania jak i w miejscu zatrudnienia; w tym zakresie duże znaczenie ma stwierdzenie, iż sprawca lub jego najbliższa rodzina czerpie dodatkowe dochody z „okazyjnej” odsprzedaży rozmaitych towarów.

Analiza spraw karnych o przestępstwo z art. 222 wskazuje, iż podejrzani, skupujący w celu późniejszej odsprzedaży duże ilości towarów, są w większości przypadków notowanymi przez organy ścigania stałymi bywalcami różnego typu giełd, bazarów i perskich jarmarków. Ponad 60⁰/₀ objętych badaniami podejrzanych o przestępstwo z art. 222 kk to osoby nigdzie nie pracujące lub pracujące dorywczo; taki stosunek do zatrudnienia kontrastuje z rzeczywistą sytuacją materialną tych podejrzanych (wyposażenie mieszkań w artykuły luksusowe, posiadanie domków letniskowych, samochodów itp.). Niewielki jest jednak w badanej grupie odsetek osób dotychczas karanych sędownie lub przez kolegia do spraw wykroczeń; można tylko przypuszczać, że wysoką stopę życiową i nagromadzone dobra podejrzani zawdzięczają przede wszystkim niedostatecznej kontroli zarówno trybu życia jak i źródeł wysokich dochodów w przeszłości. Warto w tym miejscu podkreślić, iż w znacznej części badanych spraw (ponad 40⁰/₀) postępowanie karne zostało wszczęte w wyniku wyrywkowej kontroli bądź bazaru wielkomiejskiego bądź środków transportu (zwłaszcza samochodów osobowych i bagażówek); ujawnione przez kontrolę drogową duże ilości przewożonych towarów (pochodzących ze skupu w uspołecznionych punktach handlu detalicznego) uzasadniają przeprowadzenie przeszukania pomieszczeń mieszkalnych i innych zabudowań należących do właściciela pojazdu — co naprowadza organy ścigania na zapasy magazynowanych w celu dalszej odsprzedaży towarów. W toku przeszukania znajdowane są z reguły także duże ilości gotówki zarówno w złotych jak i w walutach wymiennalnych; sprawcy nie potrafią bardzo często chociażby uprawdopodobnić legalnego pochodzenia tych zasobów pieniężnych.

Istotne znaczenie dla przyjęcia kwalifikacji z art. 222 kk ma rodzaj skupywanych a następnie przechowywanych przez sprawcę towarów. W tym zakresie analiza badanych spraw pozwala na odróżnienie kilku typów przypadków:

- gromadzenie dużej ilości (np. kilku czy kilkunastu sztuk) drogich i poszukiwanych artykułów przemysłowych, zwłaszcza urządzeń stanowiących wyposażenie mieszkania takich jak lodówki, zamrażarki, odkurzacze, odbiorniki radiowe wysokiej klasy, telewizory kolorowe itp. Wydaje się oczywiste, że posiadanie przez małą (3-osobową) rodzinę 4 lodówek i 6 zamrażarek (co stwierdzono w jednej z badanych spraw) wyraźnie wskazuje na zamiar odsprzedaży tych urządzeń w przyszłości, oczywiście z zyskiem związanym z przewidywanymi zwyczajami cen na określonej grupę towarów. Działalność tego rodzaju przynosi

- sprawcom spore zyski sięgające od 100 do 150% ceny kupna; wysoki zysk wynika zarówno z braku poszczególnych towarów na rynku jak i z podwyżki cen na te towary. Okres przechowywania towarów jest równocześnie okresem oczekiwania na podwyżkę cen oraz na pogorszenie sytuacji rynkowej;
- skupywanie i przechowywanie dużej ilości artykułów o charakterze luksusowym (takich jak dywany wysokiej jakości, meble, przedmioty luksusowe ze skóry itp.) — mniej opłacalne i narażające sprawców na utratę wysokich, oczekiwanych zysków. Pewna, nawet nieznaczna poprawa zaopatrzenia w te artykuły przy jednoczesnym podniesieniu cen do poziomu cen czarno-rynkowych (jak to miało miejsce w 1984 roku z dywanami) paraliżuje korzystną odsprzedaż z zyskiem zakupionych wcześniej towarów. Mniejsza zaś liczba potencjalnych nabywców tego typu artykułów nie pozwala na zawyżanie cen na poszczególne towary, co czyni dalsze przechowywanie tych artykułów nieopłacalnym;
 - osobną kategorię stanowi skup i przechowywanie artykułów spożywczych (kawy, herbaty, czekolady, kakao, przypraw, cukru itp.). W przeciwieństwie do magazynowania artykułów przemysłowych — kiedy możemy łatwo stwierdzić zamiar dalszej odsprzedaży towaru z zyskiem — magazynowanie artykułów spożywczych można bez trudności usprawiedliwić własną zapobiegliwością i przeznaczeniem zakupionych — nawet w dużych ilościach — artykułów do własnego spożycia. W tym przypadku potrzeby własne jako konsumenta należy — moim zdaniem — rozumieć jako potrzeby aktualne i w najbliższej przyszłości. Natomiast okolicznością wskazującą na zamiar odsprzedaży tych towarów z zyskiem będzie stwierdzony już wcześniej fakt zbywania ich przez daną osobę z zyskiem (np. handel artykułami żywnościowymi na bazarze). Niemniej jednak praktyka wykazuje tutaj duże kłopoty z uzyskaniem materiału dowodowego przemawiającego za kwalifikacją czynu z art. 222 kk;
 - mniej wątpliwości budzi natomiast wykup i przechowywanie materiałów i prefabrykatów budowlanych; taka działalność organizowana jest z reguły na większą skalę i stanowi element przestępstwa o charakterze aferowym (jak wykazały badania dostawcami tych materiałów są przeważnie nieuczciwi pracownicy sektora uspołecznionego, w tym zwłaszcza przedsiębiorstw budowlanych i kombinatów instalacji sanitarnych — odbiorcami są prywatni inwestorzy — budujący domki jednorodzinne, letniskowe lub wille i rzemieślnicy).

Prowadzone prace badawcze — mające za cel m. in. ocenę obowiązującego ustawodawstwa karnego pod kątem aktualnych potrzeb w zakresie zapobiegania działalności spekulacyjnej — sygnalizują pewne trudności interpretacyjne dotyczące sformułowania art. 222 kk. Badania te wskazują równocześnie na potrzebę stałej weryfikacji i doskonalenia metod wykrywania i ścigania czynów o charakterze spekulacyjnym.